

DÜNYANIN YAZI...

...Bizim kəndin ətəyi ilə Babadağından baş alıb gələn çay axır. Və çayın zümzüməsi hər fəsildə, hətta qışda, donub kükrəmiş buzun altından belə kəndin qulağındadı. Novruz gecəsindən sonra ahıllar deyərdi, - gördüzmü, bir gecənin içində çayın səsi də dəyişdi. Yaponiyadan tutmuş ispanlaracan. Yazın gəlişi el-obanın nəzərindədi. Məsələn, yaponlarda baharın nəfəsi çəltik zəminlərində qurbağaların qurultusu ilə ayarlanır. Heç uzağa getməyə, kitabı açsaq, bunu yapon pœziyasında - elə hoqquların özündə görürük.

Şərqi bəzi ölkələrində Novruzqabağı xoruz döyüşdürəllər. Axı çox yerdə xoruz - günəşin timsalıdı. Bizdəki şəkərburanın üstündəki naxışlar da Yaz günəşinin saçalarıdı ki var.

Bəzi isti ölkələrdə belə bir sınaq var - yazbaşı çəməndə gül-çiçək bir-birinə qovuşsa, deməli bar-bəhər bol olacaq. Dədə-babadan qalma adətdi - Novruzun şumu başlayanda, xışın, ya kotanın ağzına yumurta çalınar, ya da yumurtanı şuma basdırallar. Belə vaxtda çöllərin yovşanı yolunub evə gətirilsə, yazın ömrü guya uzun çəkər, "yaz qarımaz" deyəllər. İndi bilinmir necə qalır, ya qalmayıb, amma əvvəllər qapının üstündən, ya doqqazdan bir qopma kömür asılardı ki, cin-şəyatın qorxub evə girməsin. Novruzun üç günü evin başıörpəklisi tikiş tikməz, iynəyə sap keçirməzdi... Novruz günlərində beldən qılınc-xəncər asılmaz. Ocağın köhnə külü götürülər, yerində novruz ocağı çatılardı. Evlərdə səməni ilə yanaşı, arpa sıyığı bişirilər. Novruzacan darda olan xanalar kəsilər, xalı-xalçalar toxunub qurtarar, bayramdan sonra ilmə vurulmazdı. Novruz günlərində bala doğan inəklərin ağız südü təmiz torpağa əndərilərdi ki, qismətə ağca, bəxtəvər günlər çıxsın. Qurumağa meyilli, bar gətirməyən ağacların üstünə balta çəkilər ki, guya kəsilib odun olacağından qorxub göyərsin, çiçək açıb bar gətirsin. El-obanın qız-gəlini,

barsız, qısır ağac sayılan söyüdü təzə pöhrələrindən qırıb hörüklərinə toxuyar ki, söyüd bar gətirən ağaclara baxıban köks ötürməsin, paxıllığı tutmasın. Guya hörüyünə söyüd pöhrəsi hörən qız-gəlin "qocaldım" deməz, hansı evə gəlin getsə, ayağı düşərli, sayalı olar.

...Qədim türk ulusunda Yazın gəlişiyənə bağlı baş tutan şülənlərin demək olar ki, hamısı, bu günkü dilnən desək, döyüş ruhunda olub. Yazagzi bütün məmləkət boyu gülüş yarışları keçirilərdi. Ordunun düzümünə baxış olardı. Bu günkü dilnən desək, hərbi parad; hökmdarın gözü qabağında hərbi qurumlara, hökmdar cəriyinə layiq olanlar seçilərdi.

... Bayram günləri oxatma yarışları baş alıb gedərdi. Ox hədəfə dəyəndə yarışa göz qoyanlar "ox-yay" deyib haraylar, qələbəni bu cür sayə sayardılar. Bəlkə elə bizim "cana sınımək" kimi işlətdiyimiz "oxxay" kəlməsi də ordan qopub gəlir?! Kim bilə...

Mənə qalsa, ən maraqlısı ulu türk xaqanı Xan Xubilay əyyamında olub. Yazın gəlişiyənə bağlı hər il Xan Xubilay cıdır keçirərmiş. Əvvəlcə ulus və oymaqlarda, sora da seçilmişlər paytaxtda... Cıdırə çıxanlar atı 7 yerişnən sürməliydı. Yorğasından tutmuş, dördnalacan. Atı sürüb-sürüb şahə qaldırmaq da bir cürəsiydı... Onu da deyim ki, dünyanın bu günkü atçılıq idmanında bunların hamısı demək olar ki, sürülür. (Biz harda qalmışıq - orası ayrı söhbətdi). Ən maraqlısı ondaydı ki, qaydaya görə gərək miniklərin, yəni at sürən oğlanların yaşı 12-dən yuxarı olmayadı. Novruz bayramının özü də ayrıca İnsan taleyi yaşamış kimidi. Tarix boyu bəziləri onu əsl bayram gözündə görüb, bəziləri əksinə - Novruzunu tanımaq istəməyib. Səlcuqlar dövründə, Sultan Alp Arslan, onun oğlu Sultan Məlikşah Novruz bayramını necə təmtəraqla keçiriblərsə, Məlikşah öləndən sonra onun yerinə çıxan oğlu Böyküyarıq demək olar ki, Novruzə qadağa qoyub - yəni keçirirsiz keçirin, amma səməni göyörtmək yasaqdı. Həm də şamsız, odsuz-alovsuz, Bir-birinin evinə gedib bayramlaşmaq da məsləhət deyil. Belə münasibət bizə ötən yüzildən, yəni Sovetin bizə bozartdığı üzəndən bəllidir...

Nə yaxşı ki, bu gün elin-obanın bu gözəl bayramı həyət-bacamıza, ev-əşiyimizə, hər birimizin ömrünə ayaq açır, Təbiətin, Yaradanın lütfünü, şəfqətini bizə çatdırır, heç birimizdən əsirgəmir...

